

F

iińskie książki dla dzieci na polskim rynku wydawniczym

Fińskie książki dla dzieci na tle literatury skandynawskiej

Literatura dla dzieci z państw skandynawskich jest darzona w Europie szczególnym szacunkiem. Hans Christian Andersen, Astrid Lindgren czy Tove Jansson dali się poznać jako jedni z najwybitniejszych autorów dziecięcych, których twórczość wpłynęła znacząco nie tylko na utwory przeznaczone dla młodego odbiorcy, ale i w ogóle na literaturę. Do dziś twórcy z całego świata inspirowani są klasyczną skandynawską literaturą dziecięcą, a ministerstwa kultury i rozmaite organizacje w Szwecji, Norwegii, Finlandii i Danii konsekwentnie wspierają pisarzy i aktywnie promują czytelnictwo wśród obywateli, także najmłodszych. Wsparcie ze strony państwa pozwala autorom na dużą swobodę twórczą i rozwijanie oryginalnych wizji w swoich utworach, które w innych warunkach i kulturach mogłyby stanowić wyzwanie dla wydawcy (choćby pod względem marketingowym). Skandynawska literatura z równym zaangażowaniem jest promowana także za granicami tych państw, czego dowodem mogą być organizacje, takie jak norweska NORLA (Norwegian Literature Abroad) czy fińska FILI (Finnish Literature Exchange), wspierające finansowo przekłady rodzimych dzieł na języki obce, w tym również na polski.

Skandynawska literatura dla dzieci, pod koniec XX wieku w Polsce kojarzona niemal wyłącznie z wymienionymi wyżej nazwiskami, od początku nowego stulecia systematycznie zyskiwała na popularności. Można zaobserwować to we wzrastającej liczbie szwedzkich książek dla dzieci i młodzieży wśród książek

tłumaczonych w Polsce – w 2004 roku¹ ukazało się ich dwanaście, w 2007 roku² trzydzieści trzy, a na przestrzeni następných dziesięciu lat ich liczba wzrosła do sześćdziesięciu siedmiu w 2017 roku³. W tym samym roku udział języka szwedzkiego wśród pozycji tłumaczonych na polski bez podziału na kategorie wiekowe wyniósł 2% (na równi z językiem hiszpańskim i rosyjskim), został wyprzedzony jedynie przez język angielski, francuski, niemiecki i włoski. Należy jednak podkreślić, że ten odsetek wśród przekładów dla dzieci i młodzieży wyniósł prawie 6%. Szwedzkie książki znalazły się na czwartym miejscu, jeśli chodzi o liczbę przetłumaczonych tytułów – za książkami tłumaczonymi z języka angielskiego, francuskiego i włoskiego, za to wyprzedzając liczbę przekładów z języka niemieckiego. Polskie wydawnictwa dziecięce zapoczątkowały falę zainteresowania twórczością współczesnych szwedzkich autorów, takich jak Ulf Stark, Martin Widmark, Pija Lindenbaum, Gunilla Bergström czy Sven Nordqvist.

Duże zainteresowanie literaturą szwedzką może przyczynić się do wzrostu konkurencji na rynku wydawniczym, a co za tym idzie – eskalację popularności książek dla dzieci z pozostałych państw skandynawskich. Powstaje coraz więcej oficyn publikujących skandynawską książkę dziecięcą, takich jak Zakamarki (specjalizujące się w wydawaniu literatury szwedzkiej) czy EneDueRabe (tytuły szwedzkie, norweskie i fińskie), a do jej popularyzacji przyczyniają się zarówno stare i zasłużone wydawnictwa, takie jak Nasza Księgarnia czy Wydawnictwo Wilga, jak i nowe oficyny o profilu artystycznym, np. Dwie Siostry czy Tatarak. Literatura z obszaru pozostałych państw skandynawskich nie osiągnęła w Polsce rozgłosu na tak dużą skalę, jednak liczba przekładów z roku na rok utrzymuje się na stabilnym poziomie z łagodną tendencją wzrostową. Ich obecność na rynku książki dziecięcej pozostaje na tyle niska w skali procentowej, że średnia liczba wydawanych rocznie tytułów tłumaczonych z języka norweskiego, fińskiego i duńskiego łącznie nie przekracza średniej liczby tytułów tłumaczonych z języka szwedzkiego. Z tego względu w świadomości przeciętnego polskiego odbiorcy obraz skandynawskiej literatury dziecięcej jest kształtowany głównie przez jej pierwiastek szwedzki, który może wpływać na postrzeganie jej pozostałych elementów składowych i prowadzić do generalizacji wszystkich tytułów, które napływają do Polski zza Bałtyku. Tymczasem mimo wspólnych tradycji i wyraźnych podobieństw między literaturami państw skandynawskich każda z nich ma także odrębną historię, inny kanon i własną specyfikę.

Prezentowany artykuł skupia się na przedstawieniu obecności przetłumaczonych z języka fińskiego książek dla dzieci na polskim rynku wydawniczym w XXI wieku (do 2019 roku), w odróżnieniu od dzieł Finów napisanych w języku szwedzkim⁴, takich jak znane Polakom od dziesięcioleci książki z cyklu o Muminkach (które z racji na wielość wydań oraz specyfikę twórczości postrzeganej jako klasyka literatury dla dzieci wymagałyby osobnego opracowania). Utwory powstałe pierwotnie w języku fińskim to w większości dzieła pisarzy i ilustratorów słabo znanych w Polsce, jednak uznawanych za najlepszych w swoim kraju.

Historia i przegląd literatury fińskiej na polskim rynku wydawniczym

Dużym zainteresowaniem na rynku polskim cieszyła się seria książek szwedzkojęzycznej Finki Tove Jansson. Jej pierwsza powieść o Muminkach w Polsce została opublikowana w 1964 roku nakładem Naszej Księgarni, która do dzisiaj pozostaje wydawnictwem przodującym, jeśli chodzi o liczbę wydanych pozycji z tego cyklu. Najczęściej wznawiane są tłumaczenia Ireny Szuch-Wyszomirskiej, Zygmunta Łanowskiego czy Teresy Chłapowskiej. Nasza Księgarnia była właściwie jedynym polskim wydawcą serii o Muminkach aż do wczesnych lat XXI wieku, kiedy książki te zaczęły być drukowane w rozmaitych przekładach (np. Ewy Kozyry-Pawlak) również przez takie oficyny, jak Świat Książki (od 2004 roku), Egmont Polska (od 2005 roku) czy EneDueRabe (od 2011 roku). O tym, jak wielkie znaczenie dla światowej i polskiej literatury ma ten cykl, świadczy liczba opracowań, artykułów i publikacji, które mu poświęcono⁵.

Nie licząc serii o Muminkach, w XX wieku wydano łącznie trzynaście fińskich pozycji dla dzieci, w tym dwie publikacje przed wojną i dziesięć książek po niej. Zdecydowana większość była tłumaczona z języka szwedzkiego przez Janinę Porazińską i publikowana przez Instytut Wydawniczy „Nasza Księgarnia”. Wiele książek miało podwójne lub nawet potrójne wydania. Pierwszą na polskim rynku propozycją dla dzieci przetłumaczoną bezpośrednio z języka fińskiego, a zarazem jedyną, która ukazała się w XX wieku, jest humorystyczna seria *Pan Huczek*, którą stworzył i zilustrował współczesny fiński pisarz Hannu Mäkelä. Okazała się ona międzynarodowym sukcesem – w Polsce pierwszy tom powiastek ukazał się w Naszej Księgarni w 1984 roku, a w 1998 roku doczekał się nowego wydania w gdańskim Novus Orbis. Autorką przekładu jest Joanna Trzczińska-Mejor. O specyfice świata

przedstawionego w *Panu Huczku* pisała Dorota Michułka w „Guliwerze”:

[...] opowieści Mäkelä są istotnym ogniwem w procesie przemian gatunku literatury dla dzieci – zwanym powiastką. Autor łamie pewien stereotyp, obecny w tej literaturze, związany z tym, że pozytywny bohater zawsze zwycięża. W historii Pana Huczka walka dobra ze złem odbywa się w sposób dramatyczny i skomplikowany, a losów bohaterów literatury, jaką tworzy Mäkelä, nie da się wpisać w porządek „przestroga–nieposłuszeństwo–kara”, znany z *Struvelpetera* Hoffmanna czy u nas – z powiastek Jachowicza⁶.

Opowieść o człowieczku, który próbuje straszyć dzieci, ale nie zawsze mu to wychodzi, stała się podstawą spektaklu telewizyjnego w 1998 roku i przedstawienia teatralnego w 2005 roku. Na uwagę zasługuje również *Kalevala*⁷ w wersji dla dzieci opracowana przez Janinę Porazińską w odniesieniu do istniejących przekładów i wydana w 1958 roku przez Instytut Wydawniczy „Nasza Księgarnia” (zob. il. 1). Zilustrował ją Michał Bylina – jego inspirowane ludowymi drzeworytami rysunki stanowią interesujące dopełnienie mitycznych opowieści z fińsko-karelskich okolic. Dziecięca *Kalevala* doczekała się jeszcze dwóch wydań, w 1967 i 1985 roku, i chociaż nie ma w Finlandii dziecka, które nie słyszałoby o *Kalevali*, w Polsce jest to utwór praktycznie nieznan.

Wiek XXI w porównaniu z poprzednimi stuleciami przyniósł wzrost zainteresowania skandynawską literaturą dla dzieci, w tym fińską – choć nie od razu. Popularność opowiadań Tove Jansson, optymistycznych powieści Astrid Lindgren i filozoficznych przypowieści Jostaina Gaardera skłaniała do poszukiwania nowych, ponadczasowych opowieści w krajach z Bałtyku. Należy jednak pamiętać, że pierwsze lata XXI wieku pozostawały pod silnym wpływem wydawniczej „wolnoamerykanki” z lat dziewięćdziesiątych poprzedniego stulecia – rynek zalewały wciąż książki disnejopodobne⁸. Niesłabnącą popularnością cieszyły się *Muminki*, poza tym jednak aż do 2007 roku na rynku nie pojawiały się żadne nowe tytuły z Finlandii. W 2008 roku Nasza Księgarnia wydała dwa tomy zabawnej powieści *Ella i przyjaciele*, której autorem jest fiński pisarz Timo Parvela, a którą przełożyła Iwona Kosmowska. Wydawnictwo Media Rodzina, które co prawda wcześniej nie publikowało fińskiej literatury dla dzieci, w tym samym czasie zainteresowało się twórczością jednego z najważniejszych współczesnych fińskich ilustratorów dziecięcych – Mauriego Kunnasa – i wydało trzy książki

jego autorstwa w przekładzie Bolesława Ludwiczaka: *Święty Mikołaj* (2007), *Dwanaście prezentów dla Świętego Mikołaja* (2008) oraz *Ratunku! Piraci!* (2009).

Lata 2007–2008 to okres rozkwitu polskich niszowych wydawnictw dziecięcych. Od czasu honorowego udziału Polski na targach książki w Bolonii w 2003 roku zaczęło powstawać coraz więcej małych, wyspecjalizowanych w literaturze dziecięcej oficyn, nastawionych na wydawanie książek wyróżniających się estetycznie bądź tematycznie lub w jakiś sposób ambitnych w stosunku do tego, co publikowano do tej pory⁹. Wydawnictwa te, zwane przez badaczy „wydawnictwami lilipucimi”, w dużym stopniu przyczyniły się (i wciąż się przyczyniają) do popularyzacji fińskiej literatury dla dzieci w Polsce¹⁰. W 2008 roku Dwie Siostry opublikowały powieść fińskiej pisarki Leeny Krohn pt. *Pelikan. Opowieść z miasta*, a Tatarak wydał *Dziewczynkę i drzewko kawek*, fińską książkę obrazkową w dużym, kwadratowym formacie z tekstem Riitty Jalonen i zachwycającymi malarskimi ilustracjami

Il. 1. Inspirowane sztuką drzeworytu wyobrażenie Vejnemejnena – bohatera *Kalevali* (1985), il. M. Bylina

Kristiiny Louhi (zob. il. 2). W 2009 roku do grona wydawców fińskiej literatury dla dzieci dołączyło Wydawnictwo W.A.B., publikując *Poradnik Klubu Detektywów „Huragan”* oraz *Klub Detektywów „Huragan” i zaginione kartki*. Autorem cyklu jest Jari Mäkipää, ilustracje w nieco kreskówkowym stylu wykonała Jii Roikonen, a przekładem zajęła się Iwona Kosmowska. Wszystkie tytuły przyjęto z zainteresowaniem i wieloma pozytywnymi recenzjami. Pozostałe wydawnictwa zaczęły otwierać się na skandynawską literaturę dziecięcą, a te, które już się nią zajmowały, dostrzegły szczególny potencjał w twórczości z państw skandynawskich innych niż Szwecja. Do 2009 roku na rynku pojawiło się dziesięć nowych fińskich tytułów (2007 – jeden tytuł, 2008 – pięć tytułów, 2009 – cztery tytuły).

W latach 2010–2013 można zaobserwować wzrost zainteresowania publikacjami fińskimi. W 2010 roku ukazała się następna książka Mäkipy – *Klub Detektywów „Huragan” i straszliwa piwnica*. Wydawnictwo W.A.B. nie zdecydowało się na kontynuowanie serii, za to za atrakcyjną uznało twórczość znanej fińskiej pisarki Sari Peltoniemi i w tym samym roku przygotowało do druku jej powieść *Groszka. Piesek, który chciał mieć dziewczynkę*. Obie książki zostały przetłumaczone przez Kosmowską. W 2013 roku Wydawnictwo Wilga opublikowało inną książkę Peltoniemi pt. *Koci taksówkarz* w przekładzie Bożeny Kojro. Delikatne, ołówkowe

Il. 2. Bohaterka książki *Dziewczynka i drzewo kawek* (2008), il. K. Louhi

ilustracje do obu powieści fińskiej pisarki wykonała Lisa Kallio. Istotnym odkryciem w tym okresie był również cykl *Tato...!* Markusa Majaluomy, zręcznego akwarelisty z dużym poczuciem humoru, od 2011 roku wydawany przez oficynę Bona. W tym samym roku wydawnictwo to opublikowało również *Chińskiego kota*, filozoficzną powiastkę dla dzieci autorstwa jednego z najważniejszych współczesnych fińskich pisarzy – Miki Waltariego – zilustrowaną przez Marię Ekier w jej charakterystycznie zmysłowym, poetyckim i niepokojącym stylu (oba tytuły w tłumaczeniu Iwony Kiuru z domu Kosmowskiej)¹¹. W tym czasie zaczęła się też ukazywać seria książek o Siri pióra Tiiny Nopoli (w przekładzie Bożeny Kojro), zilustrowanych przez Mervi Lindman i publikowanych przez Wydawnictwo Wilga (jako część Grupy Wydawniczej Foksal) od 2013 roku. Poniżej znajduje się lista tytułów Majaluomy w kolejności ich wydawania w Polsce (zgodnej z kolejnością ukazywania się ich w Finlandii):

- *Tato, popłynijmy na wyspę!* (2011),
- *Tato, zbudujmy domek!* (2011),
- *Tato, pojedźmy na grzyby!* (2011),
- *Tato, kiedy przyjdzie Święty Mikołaj?* (2012),
- *Tato, w studni nie ma wody!* (2012),

oraz lista dotychczas przetłumaczonych pozycji Nopoli:

- *Siri i nowi przyjaciele* (2013),
- *Siri i brudasek* (2013),
- *Siri i pies sąsiada* (2014),
- *Siri strzela gola* (2014),
- *Siri i okropna świnka* (2014),
- *Siri i pchła* (2014).

Wspomniani autorzy i ilustratorzy są bardzo dobrze znani zarówno w Finlandii, jak i za granicą. Tiina Nopola, wraz ze swoją siostrą Sinikką, jest także autorką niezwykle lubianej przez fińskie dzieci serii książek o Rysiu¹² Raperze. Pierwsza powieść z tego cyklu ukazała się w Polsce w 2009 roku pt. *Krzysio Raper i szalony komputer* w wydawnictwie Bożeny Kojro i jej własnym przekładzie, jednak tłumaczka zrezygnowała z dalszej działalności na polu wydawniczym. Następne dwa tomy przygód rudego chłopca opublikowano nakładem Grupy Wydawniczej Foksal w 2015 roku, a jego imię zostało przetłumaczone przez Magdalенę Podlaską jako Rysio. Autorami charakterystycznych, komiksowo-groteskowych ilustracji (które pokochano w ich ojczyźnie, w Polsce jednak wielu rodziców uznało je za zbyt kontrowersyjne) jest małżeństwo

ilustratorów: Sami Toivonen i Aino Havukainen, również wyjątkowo popularne w swoim kraju.

Lata 2014–2018 są świadectwem reakcji wywołanej przez dotychczas wydane książki – uznane oficyny dziecięce coraz częściej i bardziej świadomie sięgały po dzieła fińskich pisarzy czy grafików. W sferę fińskich przekładów książek dla dzieci wkroczyło wydawnictwo Dreams, w którym ukazała się duża, barwna propozycja dla młodszych (dzieci około trzeciego roku życia) fińskiej ilustratorki o węgierskim pochodzeniu Réki Király: *Mała duża historia o jurze* w przekładzie Doroty Kyntäji. W ich ślady poszło EneDueRabe, publikując *Huśtawkę* cenionego Tima Parveli z zachwycającymi pastelowymi, marzycielskimi ilustracjami Virpi Talvitie (2015, zob. il. 3). W 2016 roku Dwie Siostry przygotowały reedycję *Pelikana* Leeny Krohn, upraszczając nietypowy format i poprzednią koncepcję edytorską książki, bawiąc się wieloma różnymi fontami (była m.in. złożona Courierem), zachowując jednak minimalistyczne, kolażowe ilustracje, których autorem jest Manu Blázquez. Do literatury fińskiej powróciło również Wydawnictwo Tatarak, publikując powieść dla nieco starszych dzieci *Lato z rabusiami* Siri Kolu w 2017 roku – w tym przypadku skupiono się raczej na tekście, ilustracje występują sporadycznie i są jedynie ozdobnikami. Oba tytuły przełożyła Iwona Kiuru, która niejako wyspecjalizowała się w tłumaczeniu fińskich książek dziecięcych na język polski – spod jej ręki wyszło najwięcej przekładów tego rodzaju na polskim rynku.

Wydawnictwo Widnokrąg w 2018 roku rozpoczęło projekt pod nazwą *Bliskie dalekie sąsiedztwo*¹³, w ramach którego zaczęto publikować książki najlepszych estońskich

i fińskich autorów dziecięcych. Jeszcze w tym samym roku przygotowano dwie nowe książki Tima Parveli zilustrowane przez Pasi Pitkänen i przetłumaczone przez Iwonę Kiuru: *Pate pisze bloga* oraz *Pate gra w piłkę*, będące kontynuacją przygód jednego z bohaterów poprzedniej serii autora – *Ella i przyjaciele*. Na wydanie czekają następne dwa tomy: *Paten kala-stuskirja (Pate łowi ryby)* oraz *Paten aarresaarella (Pate szuka skarbów)*, zapowiedziane na 2020 rok. Również w 2018 roku do fińskich autorów powróciła oficyna Media Rodzina wraz z publikacją *Powerbook dla chłopaków* (przeł. Bolesław Ludwiczak) i *Powerbook dla dziewczyn* (przeł. Iwona Kiuru) autorstwa Jenni Pääskysaari, a w 2019 roku w kręgu wydawców fińskich książek dla dzieci znalazło się Wydawnictwo Tekturka z książką *Tu, a może gdzieś...* (czyli niesamowite przygody nakrętki, haczyka, kapsla i starej śrubki) autorstwa ilustratorki Suvi-Tuuli Junttili (przeł. Iwona Kiuru).

Na podstawie przeglądu pozycji dla dzieci przetłumaczonych z języka fińskiego i norweskiego w ciągu ostatnich dziesięciu lat można stwierdzić, że zainteresowanie nimi wzrosło w porównaniu do XX wieku, a także pierwszej dekady XXI stulecia, jednak wciąż daleko mu do popularności szwedzkich książek. Między 2010 a 2019 rokiem wydano w sumie dwadzieścia sześć nowych fińskich tytułów (2010 – dwa tytuły, 2011 – cztery tytuły, 2012 – dwa tytuły, 2013 – trzy tytuły, 2014 – cztery tytuły, 2015 – trzy tytuły, 2016 – dwa tytuły, 2017 – jeden tytuł, 2018 – cztery tytuły, 2019 – jeden tytuł).

Według danych statystycznych Biblioteki Narodowej od 2008 roku można zaobserwować znaczny wzrost liczby przekładów (bez podziału na kategorie wiekowe) z języka norweskiego i szwedzkiego¹⁴, mimo że ich udział procentowy w ogólnej liczbie tłumaczeń pozostawał niewielki. Następne lata również przynosiły skromny, ale wyraźny przyrost przetłumaczonych z języka norweskiego pozycji. Na temat liczby tytułów tłumaczonych z języka fińskiego nigdy się nie rozpisywano, ponieważ procentowo jest ona bardzo niska w porównaniu z liczbą przekładów ze szwedzkiego czy z norweskiego; nie zaobserwowano również znaczącego wzrostu, jeśli chodzi o ogół translacji z języka fińskiego. Zawężając badany obszar do literatury dla dzieci i przyglądając się pozycjom tłumaczonym z fińskiego, można stwierdzić, że z roku na rok ich liczba oscyluje między jednym tytułem a czterema tytułami, co oznacza, że od 2007 roku w Polsce każdego roku pojawia się przynajmniej jedna książka dla dzieci przełożona z języka fińskiego.

Jest to wciąż bardzo nieznaczny ułamek całego rynku książki dziecięcej, a tendencja nie jest wyraźnie wzrostowa

Il. 3. Pi i mewkoryb z książki *Huśtawka* (2015), il. V. Talvitie

(niekiedy liczba wydawanych tytułów spada w porównaniu z rokiem poprzednim), jednak oficyny, takie jak Widnokrag, Dwie Siostry, EneDueRabe czy Media Rodzina, nie ustają w kontynuowaniu rozpoczętych serii czy poszukiwaniu kolejnych nowości z Finlandii.

Mauri Kunnas – nieznany w Polsce fiński mistrz książki dziecięcej

O tym, jak marginalną częścią rynku wydawniczego w Polsce jest fińska książka dziecięca, może świadczyć znikome zainteresowanie utworami Mauriego Kunnasa. Jest to dzisiaj jeden z najbardziej cenionych, najpopularniejszych autorów dziecięcych w Finlandii, a jego książki znakomicie sprzedają się w Europie. Charakteryzują się dużym formatem (A4) oraz starannie wypracowanym na przestrzeni lat sposobem ilustrowania, w którym wyraźne jest zamiłowanie do detalu i elementów humorystycznych. Jako autor publikacji dla dzieci debiutował w 1979 roku tytułem *Suomalainen tonttukirja (The Book of Finnish Elves)*¹⁵, który był przejawem zainteresowania rodzimym folklorem i mitologią w fińskich książkach obrazkowych¹⁶, motywem powracającym i w następnych książkach Kunnasa. Co istotne, już w trakcie pracy nad pierwszą książką pomagała mu żona – Tarja Kunnas. Asystowała także przy następnych publikacjach, uczestnicząc w procesie kolorowania, a często też wpływając na ostateczny kształt książki, o czym wspomina autor¹⁷. Z tego powodu jest wymieniana na stronach redakcyjnych obok nazwiska męża jako równorzędna ilustratorka.

Od czasu swojego debiutu Kunnas wydał ponad czterdzieści pozycji tłumaczonych na trzydzieści pięć języków w trzydziestu sześciu krajach. Ze wspomnianymi motywami folklorystycznymi wiążą się również istotne w jego twórczości wątki: bożonarodzeniowe, reprezentowane przez nurt książek o Joulupukki – fińskim Świętym Mikołaju – oraz historyczne, widoczne w cyklu *Koiramäki (Psie Wzgórze)*, osadzonym w realiach dziewiętnastowiecznej Finlandii, czy w książce *Koirien Kalevala (Psia Kalevala)* będącej wariacją na temat fińskiego eposu narodowego. Bohaterami jego utworów są zwykle stworzenia fantastyczne albo antropomorficzne zwierzęta, o czym wspomina Dorota Michułka:

Mauri Kunnas wykorzystuje w swoich opowiadaniach temat zwierząt, często kreuje nowe postacie zwierząt,

opierając się na dziełach klasycznych, baśniach lub opowiadaniach. *Koirien Kalevala (Psia Kalevala, 1994)* jest adaptacją dla dzieci i młodzieży fińskiego eposu narodowego. Fabuła w zarysie przypomina prawdziwe zdarzenia Kalevali, a ilustracje nawiązują do obrazów fińskiego mistrza pędzla, Akseli Gallena-Kallela¹⁸.

Można zatem powiedzieć, że Mauri Kunnas osiągnął międzynarodowy sukces wydawniczy, a jego twórczość w Finlandii urosła do statusu klasyki literatury dziecięcej. Jego książki obrazkowe w dużym stopniu odwołują się do fińskiej wyobraźni narodowej przez opowiadanie o jej tradycjach, historii, ludowych podaniach i folklorze. Tłumaczka Iwona Kosmowska zauważa jednak:

Na polu literatury dziecięco-młodzieżowej Finlandia nie może się wprawdzie pochwalić twórcami znanymi w całej Europie (wyjątkiem pozostaje Tove Jansson, daleko za nią lokuje się Mauri Kunnas). Z całą pewnością jednak nie brak w Finlandii pisarzy bardzo dobrych. Nie brak świetnych ilustratorów ani pięknie wydanych książek – i szkoda tylko, że tak niewiele o nich wiadomo poza granicami Skandynawii¹⁹.

Tłumaczka niebezpiecznie wskazuje na słaby zasięg oddziaływania fińskiej literatury dziecięcej w Europie. Mimo ogromnej popularności Kunnasa w ojczyźnie z całą pewnością nie można porównać jego zagranicznej sławy z fenomenem *Muminków*. W Polsce jest raczej słabo znanym pisarzem – ukazały się raptem trzy książki jego autorstwa. Wszystkie zostały opublikowane przez wydawnictwo Media Rodzina i przetłumaczone przez Bolesława Ludwiczaka. Dwie z nich należą do wspomnianego wcześniej nurtu bożonarodzeniowego, a jedna opowiada o piratach. Ich uniwersalna tematyka, zrozumiała dla każdego dziecka w Europie, mogła być czynnikiem decydującym o wyborze polskiego wydawnictwa. Promowanie innych publikacji Kunnasa osadzonych w fińskich realiach historycznych czy opartych na fińskich tekstach kultury na obcym rynku mogłoby okazać się bardzo trudne.

Pierwszą wydaną w Polsce książką (2007) omawianego autora był *Święty Mikołaj (Joulupukki, 1981)*. Rok później pojawiła się następna pozycja utrzymana w konwencji świątecznej – *Dwanaście prezentów dla Świętego Mikołaja (Kaksitoista lahjaa joulupukille, 1987)*. Pierwsza książka skupia się na opisie wyobrażenia lapońskiego²⁰ Świętego Mikołaja, jego skrzatów-pomocników, ich codziennego życia, zwyczajów, pracy podczas świąt Bożego Narodzenia itp. Tekst

ma charakter przewodnika po bożonarodzeniowym świecie. Z jednej strony podtrzymywana jest bajkowa otoczka – magia Świętego Mikołaja nie jest w żaden sposób racjonalizowana. Z drugiej strony dochodzi do zaburzenia iluzji, ponieważ narrator nie kryje, że większość prezentów kupują dzieciom rodzice. *Dwanaście prezentów dla Świętego Mikołaja* to natomiast bajka o małym skrzacie, który dwanaście razy w ciągu kolejnych dni próbuje sprawić przyjemność Świętemu Mikołajowi w ramach prezentu świątecznego. Jego pomysły kończą się zawsze kłopotami dla obdarowanego, ale jako uosobienie ciepła i poczucia humoru Święty Mikołaj nigdy nie gniewa się na podopiecznego i docenia jego starania. Aby ułatwić lekturę polskim dzieciom, skrzatowi zmieniono imię na Jaś. Wystarczy rzut oka na okładki obu książek, aby domyślić się, że są one powiązane tematycznie – mimo upływu lat między dwiema publikacjami styl Kunnasa pozostaje rozpoznawalny pod względem zarówno techniki, jak i doboru barw. Książkę *Święty Mikołaj* wyróżnia także czerwona, chropowata w dotyku wyklejka (zob. il. 4).

W 2009 roku ukazała się trzecia i na razie ostatnia książka Kunnasa w Polsce – *Ratunku! Piraci!* (*Apua, merirosvoja!*, 1994, zob. il. 5). Jest to zbiór bajek o piratach, z których każdy ma jakąś cechę szczególną (np. Baltazar Suchar kradnie jedynie suchary, a księżniczka Edmunda uwielbia złoto i biżuterię). Postaciami są zwierzęta wszelkiego typu – krokodyle, hipopotamy, myszy, dziki, węże i wiele innych. Bohaterowie współpracują lub rywalizują ze sobą bez względu na różnice w budowie ciała, status drapieżnika lub roślinożercy czy zależności łańcucha pokarmowego. O książce tej pisze Dorota Michułka:

W *Apua merirosvoja* (*Ratunku! Piraci*, 1994) autor czerpie z pomysłów fabularnych, motywów i toposów zawartych w opowieściach pirackich (np. kufry pełne skarbów, wiadomości przesyłane w butelkach, mapy wysp Skull). W klimacie opowieści o piratach utrzymana jest historia wraku łodzi Riki Robinsson na opuszczonej wyspie, w której pełno jest po mistrzowsku przedstawionych różnych gadżetów (także magicznych), typowych dla piśmiennictwa Kunnasa (np. szczoteczka do zębów poruszana siłą wiatru)²¹.

Recenzentka zwraca uwagę na istotny i przywoływany wcześniej aspekt twórczości fińskiego klasyka: wyjątkową drobiazgowość graficznych przedstawień. We wszystkich omawianych tytułach autor umieścił dużo postaci i szczegółów w tle, które mogą zainteresować dziecko. Kunnas zaznacza,

Il. 4. Mikołaj w otoczeniu elfów – ilustracja do książki *Święty Mikołaj* (2007), il. M. Kunnas

Il. 5. Atak piratów kapitana Suchara na królewski okręt – ilustracja do książki *Ratunku! Piraci!* (2009), il. M. Kunnas

że napisanie i zilustrowanie takiej książki to trudna i mozolna praca, która może zająć nawet od sześciu do dziewięciu miesięcy²². Ilustracje zazwyczaj zajmują większą część rozkładówki, nie nachodząc na tekst, zdarzają się też przedstawienia śródtekstowe, czasem komiksowe okienka, kadry albo dymki. Są odwzorowaniem wydarzeń, ale dodają wiele elementów nieopisywanych w tekście – Kunnas jest mistrzem w budowaniu świata przedstawionego za pomocą ilustracji. Postacie na jego rysunkach mają charakterystyczne rumieńce i duże, okrągłe nosy. Artysta sięga głównie po ciepłe kolory i łączący czarny kontur z malarskim wypełnieniem – nawiązanie do animowanych filmów Disneya jest wyraźne, ale bardziej subtelne niż w większości książek ukazujących się na polskim rynku w latach dziewięćdziesiątych XX wieku. Do wspólnych cech omawianych publikacji należą również duży format (ok. A4) i śliski, błyszczący papier.

Książki Kunnasa są bogato ilustrowane, linearne w swojej fabule i napisane prostym językiem, zrozumiałym dla dziecka w wieku przedszkolnym. Ilustrator urozmaica wizualną warstwę utworów przez wprowadzanie aspektów komicznych albo nawiązań do współczesności, np. w postaci nowoczesnej siłowni w *Dwunastu prezentach dla Świętego Mikołaja*. Dzięki temu jego książki mogą spodobać się odbiorcom w różnym wieku, szczególnie tym poniżej siódmego roku życia, skupiającym się głównie na kolorach i emocjach²³.

Zakończenie

Na potrzeby tego artykułu scharakteryzowałam znane w Polsce fińskie tytuły dla dzieci w dwóch głównych grupach: 1) książki z bohaterami zwierzęcymi, z wyróżnieniem podgrup: tytuły inspirowane klasycznymi bajkami o zwierzętach (np. *Mała duża historia o jutrze*, *Chiński Kot*) oraz powieści wykorzystujące zwierzęcość jako podstawę do metafory czy rozważań na temat człowieczeństwa (*Huštawka* oraz *Pelikan. Opowieść z miasta*); 2) książki przeciwstawiające sobie świat dzieci i dorosłych, skupiające się na relacji bohatera dziecięcego z jego najbliższym otoczeniem i często ukazujące ją w konwencji błazenady, w której dzieci okazują się sprytniejsze od swoich opiekunów (np. *Ella i przyjaciele*, *Lato z rabusiami*, cykl *Tato...!* oraz serie o Rysiu Raperze i Siri). Poza tymi dwoma grupami usytuowano książki uznanego w swojej ojczyźnie artysty – Mauriego Kunnasa, oraz terapeutyczne opowiadanie Riitty Jalonen *Dziewczynka i drzewo kawek*. Na podstawie tego podziału i analizy zawartych w grupach i podgrupach publikacji wysunęłam tezę, że polskie wy-

dawnictwa dziecięce sięgają po twórczość Finów zazwyczaj w poszukiwaniu trzech komponentów. Pierwszym z nich jest nienachalny i pomysłowy dydaktyzm, często zwracający uwagę na rolę natury w życiu człowieka i pochylający się nad losem zwierząt. Jest on obecny zarówno w opowiadaniach dla najmłodszych odbiorców, takich jak *Mała duża historia o jutrze* oficyny Dreams czy cykl o Siri z Wydawnictwa Wilga, jak i w książkach dla starszych dzieci, np. w *Chińskim Kocie* Wydawnictwa Bona czy powieści Sari Peltoniemi *Groszka. Piesek, który chciał mieć dziewczynkę* Wydawnictwa W.A.B. oraz *Koci Taksówkarz* Wydawnictwa Wilga. Drugi komponent jest w zasadzie przeciwieństwem pierwszego elementu, ponieważ opiera się na ograniczeniu dydaktyzmu na rzecz funkcji ludycznej literatury, niekiedy zbliżając się do założeń antypedagogiki. Ten schemat wykorzystują książki z serii o Rysiu Raperze z Wydawnictwa Wilga i Wydawnictwa Kojro, zbiory opowiadań *Ella i przyjaciele* Naszej Księgarni, książki obrazkowe z serii *Tato...!* Wydawnictwa Bona oraz powieść *Lato z rabusiami* Wydawnictwa Tatarak. Rozrywkę i ludyczność oferują także analizowane tu publikacje Mauriego Kunnasa przygotowane przez wydawnictwo Media Rodzina. Trzecim komponentem jest skłonność do filozofowania, widoczna w utworach nastawionych na refleksję nad kondycją człowieka, takich jak *Huštawka* (EneDueRabe) czy *Pelikan. Opowieść z miasta* (Dwie Siostry), lub nad kwestiami związanymi z przemijaniem, m.in. *Dziewczynka i drzewo kawek* (Tatarak). Wśród omawianych pozycji może zaskakiwać niemal całkowity brak fińskiego folkloru – jego elementy znajdujemy jedynie w twórczości Mauriego Kunnasa – oraz swoista monotematyczność i powtarzalność w doborze tytułów nastawionych na rozrywkę. Sprowadzane na polski rynek fińskie serie humorystycznych książek, mimo wyjątkowej popularności w krajach skandynawskich, w Polsce nie spotykają się z zainteresowaniem czytelników. Większy entuzjazm wzbudzają pozycje ambitne i przekraczające granice literatury dla dzieci, takie jak *Dziewczynka i drzewo kawek* czy *Pelikan. Opowieść z miasta*. To one kształtują nasze wyobrażenie o fińskiej literaturze dziecięcej.

Key Words: children's literature, Finnish children's books, illustrated books, Polish publishing market, Mauri Kunnas

Abstract: Finnish children's books translated into Polish are mostly works of authors who are very poorly known in our country, but considered to be outstanding in their homeland. This can be proved by the career of Mauri Kunnas – an unknown Finnish master of illustrated books in Poland. This article is devoted to the presence

of Finnish children's literature on the Polish publishing market. It discusses its significance against the background of literature from other Scandinavian countries, presents the history of Finnish children's publications translated into Polish and briefly characterizes the work of local writers and illustrators, as well as points out the distinguishing components of the described literature, which may prove particularly interesting for Polish book publishing houses.

¹ *Ruch wydawniczy w liczbach*, L: 2004, Biblioteka Narodowa – Instytut Bibliograficzny, Warszawa 2005, <https://www.bn.org.pl/download/document/1235056553.pdf> (dostęp: 29.05.2019).

² *Ruch wydawniczy w liczbach*, LIII: 2007, Biblioteka Narodowa – Instytut Bibliograficzny, Warszawa 2008, <https://www.bn.org.pl/download/document/1311165595.pdf> (dostęp: 29.05.2019).

³ *Ruch wydawniczy w liczbach*, LXV: 2017, Biblioteka Narodowa – Instytut Bibliograficzny, Warszawa 2018, http://ksiegarnia.bn.org.pl/pliki/1526311677_24712534_Ruch_Wyd_2017_lekki.pdf (dostęp: 29.05.2019).

⁴ Warto zaznaczyć, że ze względu na szczególną rolę języka szwedzkiego w historii Finlandii, a także znaczący wkład w literaturę fińską szwedzkojęzycznej mniejszości (tzw. szwedzkojęzycznych Finów), pierwsze fińskie utwory dziecięce, które pojawiły się na polskim rynku, były tłumaczone z tego języka. Ich historia ma swoje początki w późnych latach dwudziestych XX wieku, kiedy poznańska Księgarnia św. Wojciecha wydała dwa zbiory opowiadań dla dzieci autorstwa Zachariasza Topeliusa. Były to: *Zeschly liśc* (1926) oraz *Gwiazdooka* (1927), oba wydane z podtytułem *Baśnie i opowiadania fińskie* oraz z ilustracjami Marii Jaroszyńskiej. Utwory Topeliusa, dziewiętnastowiecznego pisarza, miały szyć poczucie narodowej jedności wśród Finów. Ponieważ tworzył je w języku szwedzkim, jest uważany za prekursora zarówno szwedzkiej, jak i fińskiej niezależnej literatury dziecięcej; K. Skjønberg, *Nationalism as an Aspect of the History of Norwegian Children's Literature, 1814–1905*, w: *Aspects and Issues in the History of Children's Literature*, ed. M. Nikolajewa, Connecticut–London 1995, s. 106.

⁵ Temat jest szczegółowo opisany i wciąż zgłębiany przez badaczy – z najnowszych prac można wymienić książkę Aleksandry Korczak *Zgoda na siebie. Przelamywanie imperatywu socjalizacji w cyklu o Muminkach autorstwa Tove Jansson* (Warszawa 2016) czy artykuł Marty Rusek *Wezwanie morza: Sindbad Żeglarz i Tatusz Muminka wobec tajemnicy wodnego żywiołu* zamieszczony w książce *Żywioły w literaturze dziecięcej: woda* (pod red. A. Czabanowskiej-Wróbel i K. Zabawy, Kraków 2017).

⁶ D. Michulka, *Filozofia życia w utworach Hannu Mäkelä*, „Guliwer” 2002, nr 4, s. 15–22.

⁷ Zbiór epickich pieśni i legend zebranych przez Eliasa Lönnrota w XIX wieku, określane mianem fińskiego eposu narodowego.

⁸ E. Zarych, *Wydawnictwa dziecięce*, w: *Encyklopedia dzieciństwa*, http://encyklopedia-dziecinstwa.pl/index.php/Wydawnictwa_dzieci%C4%99ce (dostęp: 15.03.2019).

⁹ Ibidem.

¹⁰ Więcej informacji na temat działalności i wpływu wydawnictw „lilipucich” na polski rynek książki dziecięcej można znaleźć w publikacji: *Lilipucia rewolucja*, pod red. K. Biernackiej-Licznar, E. Jamróz-Stolarskiej i N. Paprockiej, Warszawa 2018.

¹¹ Iwona Kiuru (Kosmowska) – tłumaczka i absolwentka filologii fińskiej i filologii polskiej UAM, autorka blogu *Moje fińskie fascynacje*. Jest autorką wielu przekładów i artykułów przywoływanych w tej pracy, dlatego w dalszej części wywodu będzie podpisywana nazwiskiem rodzowym lub obecnym w zależności od tego, pod którym z nich ukazała się dana publikacja.

¹² Imię tego bohatera było także tłumaczone jako Krzysio (Kojro) albo Radek (Kiuru).

¹³ M. Zaporowska, *Zapowiedzi na marzec od Wydawnictwa Widnokrąg*, 26.02.2018, <http://qlturka.pl/2018/02/26/zapowiedzi-na-marzec-od-wydawnictwa-widnokrąg/> (dostęp: 12.04.2019).

¹⁴ *Ruch wydawniczy w liczbach*, LIV: 2008, Biblioteka Narodowa – Instytut Bibliograficzny, Warszawa 2009, <http://www.bn.org.pl/download/document/1311165608.pdf> (dostęp: 12.04.2019).

¹⁵ Podaję tytuł w tłumaczeniu angielskim ze względu na trudność w przełożeniu oryginalnego tytułu na język polski. Fiński wyraz *Tonttu* jest pojęciem z zakresu skandynawskiej mitologii oznaczającym rodzaj fantastycznego stworzenia będącego „dobrym duchem” domostwa; U. Holmberg, *Household Spirits*, w: idem, *Finno-Ugric, Siberian*, eds. J. A. MacCulloch, G. F. Moore, „The Mythology of All Races” 1964, Vol. 4, s. 171–172. Z tego wyobrażenia wykształciły się fińskie elfy świąteczne – *joulutonttu* – będące istotnym motywem w twórczości fińskiego artysty.

¹⁶ M. Lehtonen, *Children's Literature: The Illustrated Book*, w: *A History of Finland's Literature*, ed. G. C. Schoolfield, „Histories of Scandinavian Literature” 1998, Vol. 4, s. 148. Warto zauważyć, że publikacja ta ukazała się na rok przed angielskim wydaniem *Suomalainen tonttukirja*, a autorka rozdziału o fińskiej literaturze dziecięcej tłumaczy tytuł książki Kunnasa na angielski jako *Finnish Goblin Book*. Poglębia to obserwację z poprzedniego przypisu dotyczącą wieloznaczności i trudności w dokładnym oddaniu znaczenia terminu *tonttu*.

¹⁷ M. Kunnas, *Mauri Kunnas in His Own Words*, <http://maurikunnas.net/all-about-mauri/?lang=en> (dostęp: 26.05.2019).

¹⁸ D. Michulka, *Współczesna fińska literatura dla dzieci*, „Guliwer” 2002, nr 4, s. 32.

¹⁹ I. Kosmowska, *Ulubieńcy fińskich czytelników (cz. 1) w przekrzywionym zwierciadle*, „Guliwer” 2005, nr 4, s. 28.

²⁰ *Joulupukki and Tonttu, Finnish Santa and Elves*, <https://grannysage.weebly.com/joulupukki-and-tonttu-ndash-finnish-santa-and-elves.html> (dostęp: 12.04.2019). Joulupukki z czasem upodobił się do amerykańskiego przedstawienia Świętego Mikołaja – grubego brodacza w czerwonym ubraniu. W takiej wersji jest też przedstawiony na ilustracjach Kunnasa. Zgodnie z fińską tradycją Joulupukki i Joulutonttu (święteczne skrzaty) mieszkają nie na biegunie północnym, a w Laponii na górze Korvatunturi.

²¹ D. Michulka, *Współczesna fińska literatura dla dzieci*, s. 32.

²² M. Kunnas, op. cit.

²³ I. Słońska, *Psychologiczne problemy ilustracji dla dzieci*, Warszawa 1977, s. 26.